

Ο ρόλος των εκπαιδευτικών σε σχολεία με πολυπολιτισμική σύνθεση

Παύλος Χαραμής
Εκπαιδευτικός, Msc στην Κοινωνιολογία

Με ένα πρωτόγνωρο φαινόμενο βρέθηκε αντιμέτωπο τις τελευταίες δεκαετίες το εκπαιδευτικό μας σύστημα. Πρόκειται για την πληθώρα των παιδιών μεταναστευτικής καταγωγής που φοιτούν στα σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, αποτέλεσμα των ισχυρών μεταναστευτικών ρευμάτων που είχαν κατάληξή τους τη χώρα μας. Οι εντυπώσεις που προκάλεσε η ισχυρή παρουσία τους υπήρξαν πιο έντονες, αν αναλογιστεί κανείς ότι μέχρι τη δεκαετία του '70 η Ελλάδα όχι μόνο δεν συμπεριλαμβανόταν στις χώρες με αξιόλογη μεταναστευτική παρουσία, αλλά ήταν κατά βάση αφετηρία ισχυρών μεταναστευτικών ρευμάτων, τόσο προς χώρες της Ευρώπης όσο και προς άλλες ηπείρους (κυρίως Αμερική και Αυστραλία).

Η εξέλιξη αυτή της Ελλάδας, από χώρα αποστολής σε χώρα υποδοχής μεταναστών, προκάλεσε δυνατούς κραδασμούς σε όλα τα επίπεδα της ελληνικής κοινωνίας, όπως και στο εκπαιδευτικό της σύστημα, ένα σύστημα από παράδοση εθνοκεντρικό, συγκεντρωτικό και δύσκαμπτο, κυριαρχούμενο από μονοπολιτισμικές αντιλήψεις και πρακτικές.

Εμπειρικές παρατηρήσεις αλλά και ερευνητικά δεδομένα έχουν δείξει ότι στην ελληνική κοινωνία η ισχυρή παρουσία των μεταναστών συνδέθηκε, τουλάχιστον σε κάποιες περιστάσεις, με ενίσχυση φαινομένων ρατσισμού και ξενοφοβίας. Εκθέσεις διεθνών οργανισμών και οργάνων που λειτουργούν στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.) επισημαίνουν ανάλογα φαινόμενα και σε άλλα κράτη μέλη της και ζητούν να οργανωθούν στρατηγικές για την αντιμετώπισή τους. Ένα ακόμη εντυπωσιακό στοιχείο του όλου ζητήματος, που ωστόσο ελάχιστα προβάλλεται και σχολιάζεται, είναι και τα δυσανάλογα μεγάλα ποσοστά της σχολικής αποτυχίας, «διαρροής» ή αποχής από την εκπαίδευση που χαρακτηρίζουν τα παιδιά των προσφύγων, των μεταναστών και των «παλιννοστούντων», όπως και άλλων «διαφορετικών» κοινωνικών ομάδων.

Κατέστη, συνεπώς, αισθητή η ανάγκη να αναπτυχθούν πρωτοβουλίες για τη διαμόρφωση ενός θετικού περιβάλλοντος, συνύπαρξης, αμοιβαίας κατανόησης και αποδοχής, ιδίως ανάμεσα στα παιδιά και τους/τις εφήβους, με στόχο την περιστολή του κοινωνικού αποκλεισμού και των αρνητικών διακρίσεων. Οι εκπαιδευτικοί θεσμοί, ως βασικοί θεσμοί κοινωνικοποίησης, επιδιώχθηκε να συμμετάσχουν πιο ενεργά στην επίτευξη αυτού του στόχου. Γενικά, θεωρείται ότι μέσω της διαδικασίας της κοινωνικοποίησης η εκπαίδευση μπορεί να συμβάλει στη διαμόρφωση της προσωπικότητας των νέων ανθρώπων σε μια φάση κατά την οποία αυτή διαπλάθεται καθοριστικά, με στόχο τη διευκόλυνση της αποδοχής των αλλοδαπών και της αμοιβαίας κατανόησης ανάμεσα σε άτομα διαφορετικής πολιτισμικής προέλευσης. Παράλληλα, τα μορφωτικά εφόδια που θα αποκτήσουν τα παιδιά των μεταναστών, όπως άλλωστε και κάθε παιδί, σε μια εποχή που αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στη γνώση, θεωρούνται αναγκαία προϋπόθεση για την ένταξη εν συνεχεία στην παραγωγική διαδικασία, την εξασφάλιση, κατά συνέπεια, πρόσβασης σε ποικίλα δημόσια αγαθά και την ουσιαστική συμβολή τους στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της χώρας διαμονής.

Σε αυτό το πλαίσιο, ο ρόλος των εκπαιδευτικών αποβαίνει καθοριστικός, καθώς καλούνται να συμβάλουν στη διαμόρφωση στάσεων, αντιλήψεων και συμπεριφορών που θεωρούνται αποτελεσματικές σε σχέση με την πολυπολιτισμική υφή των σύγχρονων κοινωνιών και τη διαχείριση της πολυμορφίας. Τέτοιες επιδιώξεις, όμως, συνδέονται με την ανάγκη επαρκούς προετοιμασίας και συνεχούς επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών στα ζητήματα της εκπαίδευσης σε μια ανομοιογενή τάξη και ιδιαίτερα σε σχέση με τη διαπολιτισμική και αντιρατσιστική εκπαίδευση.

Οι δυσκολίες που επισημαίνονται συχνά σε πολλά σχολεία σχετικά με την αντιμετώπιση ζητημάτων της εκπαίδευσης των μεταναστών συνδέεται αυτονόητα με την αδυναμία της Πολιτείας να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις μιας έντονα πολυπολιτισμικής εκπαιδευτικής κοινότητας. Συνδέονται όμως ταυτόχρονα με το γενικότερο ζήτημα της κατάλληλης προπαρασκευής και ειδικότερα της αρχικής εκπαίδευσης και της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών σχετικά με τη διαπολιτισμική εκπαίδευση. Μέχρι πρόσφατα στα προγράμματα της αρχικής εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών στα αντίστοιχα πανεπιστημιακά τμήματα δεν περιλαμβάνονταν αντικείμενα σχετικά με αυτή την προβληματική, ενώ σπάνια περιλήφθηκαν και στα προγράμματα περιοδικής ενδοϋπηρεσιακής επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών στα Περιφερειακά Επιμορφωτικά Κέντρα (που λειτούργησαν μετά το 1992).

Οι ελλείψεις αυτές στην επιμόρφωση και ευαισθητοποίηση των εκπαιδευτικών είναι εύκολο να τους εκθέσουν στον κίνδυνο της μεροληψίας ή των εσφαλμένων παιδαγωγικών χειρισμών, δεδομένου ότι, όπως έχουν δείξει σχετικές έρευνες, οι ανεκπαίδευτοι και οι λιγότερο έμπειροι δάσκαλοι έχουν περισσότερες πιθανότητες να εμφανίσουν το «φαινόμενο των προσδοκιών του δασκάλου» («Teacher Expectancy Effect»), σύμφωνα με το οποίο οι προσδοκίες που διαμορφώνει ο δάσκαλος για ένα συγκεκριμένο παιδί της τάξης του αποδεικνύονται καθοριστικές για την αυτοεικόνα και την περαιτέρω εκπαιδευτική του πορεία. Τελευταία, όμως, σχετικά αντικείμενα περιλαμβάνονται όλο και συχνότερα σχετικά αντικείμενα.

Το τελευταίο διάστημα επισημαίνονται και άλλες πλευρές της σχέσης των παιδιών μεταναστευτικής καταγωγής με την εκπαίδευση, που συνδέονται με τις πιο πρόσφατες εξελίξεις στον τομέα της μετανάστευσης και της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Σήμερα, λόγου χάρη, τα παιδιά των μεταναστών παρουσιάζουν μια μεγάλη ποικιλία χαρακτηριστικών που απαιτούν και διαφοροποιημένη αντιμετώπιση: κάποια από αυτά έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα και έχουν ζήσει όλη τη ζωή τους εδώ, οπότε γνωρίζουν σχετικά καλά την ελληνική γλώσσα και οι γλωσσικές αδυναμίες τους είναι κάπως περιορισμένες, ενώ άλλα έχουν έρθει στην Ελλάδα εντελώς πρόσφατα, οπότε χρειάζονται περισσότερο υποστήριξη από θεσμούς όπως είναι οι τάξεις υποδοχής και τα φροντιστηριακά τμήματα. Συνεπώς, η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στα θέματα αυτά πρέπει να είναι ευέλικτη και πολυδιάστατη, ώστε να είναι σε θέση να τους προετοιμάσει για να αντιμετωπίσουν μια ποικιλία τέτοιων καταστάσεων.

Σκοπός της όλης δραστηριότητας είναι η καλλιέργεια των αναγκαίων στάσεων, η διεύρυνση των απαιτούμενων γνώσεων και η ανάπτυξη των αντίστοιχων δεξιοτήτων των εκπαιδευτικών που θα λάβουν μέρος στο σεμινάριο, ώστε να περιοριστούν τα φαινόμενα ρατσισμού και ξενοφοβίας και να ενισχυθεί η διαπολιτισμική κατανόηση, η αποδοχή, η ανεκτικότητα και η αλληλεγγύη ανάμεσα στους μαθητές και μαθήτριες, και γενικότερα στο πλαίσιο της σχολικής κοινότητας.

Ως επιμέρους στόχοι κυρίως προτείνονται:

Συνειδητοποίηση από μέρους των συμμετεχόντων/συμμετεχουσών εκπαιδευτικών της έκτασης και της πολυμορφίας των προβλημάτων που έχουν σχέση με τη διαπολιτισμική εκπαίδευση, το ρατσισμό και την ξενοφοβία, και ευαισθητοποίηση σχετικά με τις στάσεις και τις συμπεριφορές τους. Παράλληλα, ανάπτυξη της συμμετοχικότητας, της συνεργασίας, του ομαδικού πνεύματος και της δημιουργικότητάς τους.

Προαγωγή και διεύρυνση των γνώσεων και δεξιοτήτων των εκπαιδευτικών σχετικά με το χειρισμό και τη διευθέτηση των διαπολιτισμικών ζητημάτων που αναφύονται στο χώρο του σχολείου και έξω από αυτόν.

Δεξιότητες ανάπτυξης κατάλληλης διδακτικής μεθοδολογίας (ενεργές και βιωματικές μορφές μάθησης, μέθοδος project, ομαδοσυνεργατικές μορφές μάθησης, διαθεματικές/διεπιστημονικές μέθοδοι προσέγγισης της γνώσης, δραστηριότητες σχετικές με την τέχνη, τον πολιτισμό κ.λπ.) και μεθοδολογίας εκπόνησης και αξιοποίησης διδακτικού υλικού για την εφαρμογή της διαπολιτισμικής – αντιρατσιστικής εκπαίδευσης.

Καλλιέργεια των δυνατοτήτων που επιτρέπουν στους/τις εκπαιδευτικούς να αναγνωρίζουν και να μειώνουν τις αρνητικές επιδράσεις των στερεοτύπων και των προκαταλήψεων.

Ενθάρρυνση της επικοινωνίας και της συνεργασίας ανάμεσα σε σχολεία και φορείς που συμμετέχουν σε παρόμοια προγράμματα στην Ελλάδα ή σε άλλες χώρες.

Βιβλιογραφία

- Αβδελά, Έ. - Δραγώνα, Θ. - Φραγκουδάκη, Ά. (1997) "Τι είν' η πατρίδα μας;" : εθνοκεντρισμός στην εκπαίδευση . Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Αζίζη-Καλατζή Α. - Ζώνιου-Σιδέρη Α. - Βλάχου Α (1996) Προκαταλήψεις και στερεότυπα: δημιουργία και αντιμετώπιση. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ/ Γ.Γ.Λ.Ε.
- Ανδρούσου, Αλ. (2005) «Πώς σε λένε;» Διεργασίες μιας επιμορφωτικής παρέμβασης στη μειονοτική εκπαίδευση. Αθήνα: Gutenberg.
- Αποστολίδου, Β. - Χοντολίδου, Ελ. (επιμ.) (2004) Διδακτικές προτάσεις για το μάθημα της λογοτεχνίας, Β΄ Γυμνασίου, Εκπαίδευση Μουσουλμανοπαίδων 2002-2004, Αθήνα.
- Βαρνάβα-Σκούρα, Τζέλα (επιμ.) (2008) Παιδαγωγικές δράσεις και διδακτικές προσεγγίσεις σε πολυπολιτισμικό περιβάλλον. Το παράδειγμα του 132ου Δημοτικού Σχολείου Αθηνών, Αθήνα: Ντουντούμη.
- Cohen, L. – Manion, L. (1992) A guide to teaching practice, 3rd ed., Routledge, London.
- Cole, Jeffrey (1997) The new racism in Europe. A sicilian ethnography, Cambridge University Press.
- Dines, G. – Humez, J.M. (eds) (1995) Gender, race and class in media, SAGE, London.
- Δαμανάκης, Μ. (1987) Μετανάστευση και εκπαίδευση. Αθήνα: Gutenberg

- Δαμανάκης, Μ. (Επιμ.) (2004) Η εκπαίδευση των παλιννοστούντων και αλλοδαπών μαθητών στην Ελλάδα: Διαπολιτισμική προσέγγιση. Αθήνα: Gutenberg.
- Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδος / Ινστιτούτο Παιδαγωγικών Ερευνών – Μελετών (2003) Διαπολιτισμική εκπαίδευση: Η κατάρτιση των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας σε θέματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Αθήνα: Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδος.
- Δραγώνα, Θ. (2001) Εκπαίδευση: Πολιτισμικές διαφορές και κοινωνικές ανισότητες. Πάτρα: ΑΕΠ
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (1997) Έκθεση των Υπηρεσιών της Επιτροπής σχετικά με την εφαρμογή του σχεδίου δράσης κατά του ρατσισμού. Ενσωμάτωση της καταπολέμησης του ρατσισμού στις κοινοτικές πολιτικές και στα κοινοτικά προγράμματα, Βρυξέλλες.
- Ζωγράφου, Α. (2003) Διαπολιτισμική αγωγή στην Ευρώπη και την Ελλάδα. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Κασιμάτη Κ. (1984) Μετανάστευση – παλιννόστηση, η προβληματική της δεύτερης γενιάς. Αθήνα: Ε.Κ.Κ.Ε.
- Κωνσταντίνου, Χ. - Πλειός, Γ. (επιμ.) (1999) Σχολική αποτυχία και κοινωνικός αποκλεισμός: Αιτίες, συνέπειες και αντιμετώπιση. Πρακτικά του Η' Διεθνούς Συνεδρίου, Παιδαγωγική Εταιρία Ελλάδος, Πανεπιστήμιο Αθηνών. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μάρκου, Γ. (1996) Προσεγγίσεις της πολυπολιτισμικότητας και η διαπολιτισμική εκπαίδευση. Επιμόρφωση των εκπαιδευτικών. Αθήνα: Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης.
- Μάρκου, Γ. (1997) Εισαγωγή στη διαπολιτισμική εκπαίδευση: Ελληνική και διεθνής εμπειρία. Αθήνα: Ηλεκτρονικές Τέχνες.
- Μάρκου, Γ. (Επιμ.) (1997) Διαπολιτισμική εκπαίδευση. Επιμόρφωση των εκπαιδευτικών: Μια εναλλακτική πρόταση. Αθήνα: Κέντρο Διαπολιτισμικής Αγωγής Πανεπιστημίου Αθηνών.
- Modgil, S. κ.ά. (1997). Πολυπολιτισμική εκπαίδευση: Προβληματισμοί - προοπτικές. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Νικολάου, Γ. (2000) Ένταξη και Εκπαίδευση των Αλλοδαπών Μαθητών στο Δημοτικό σχολείο. Από την «Ομοιογένεια» στην Πολυπολιτισμικότητα. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Νικολάου, Γ. (2005) Διαπολιτισμική διδακτική: το νέο περιβάλλον, βασικές αρχές. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Τουλιάς, Ηλ. (2005) Η διαπολιτισμική και πολυπολιτισμική αγωγή στην Ελλάδα. Μύθος και πραγματικότητα. Αθήνα: Διόνικος.
- Τρέσσου Ε. - Μητακίδου Χ. (2002) Η διδασκαλία της γλώσσας και των μαθηματικών: Εκπαίδευση γλωσσικών μειονοτήτων. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
- Τρέσσου Ε. - Μητακίδου Χ. (2003) Εκπαιδευτικοί μιλούν σε εκπαιδευτικούς για τις εμπειρίες τους: Εκπαίδευση γλωσσικών μειονοτήτων. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
- Τρέσσου, Ε. - Μητακίδου, Χ. (2007) Μειονότητες μιλούν για την εκπαίδευση των παιδιών τους - Εκπαίδευση γλωσσικών μειονοτήτων. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Τσιάκαλος, Γ. (2000) Οδηγός Αντιρατσιστικής Εκπαίδευσης. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Τσιάκαλος, Γ. (2002) Η υπόσχεση της Παιδαγωγικής. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Τσιάκαλος, Γ. (2006) Απέναντι στα εργαστήρια του ρατσισμού. Αθήνα: Τυπωθήτω-Αντιρρήσεις.
- Τσιάκαλος Γ. - Σπανού Ε. (1999) Ανθρώπινη Αξιοπρέπεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός: Εκπαιδευτική Πολιτική στην Ευρώπη. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα (Σειρά: Εταιρεία Πολιτικού Προβληματισμού "Νίκος Πουλαντζάς").
- Τσιλαφάκης, Γ. – Βέλτσου, Αλ. (2004) «Μαθητές σκηνοθετούν ... διαπολιτισμικά. Μια σχολική παρέμβαση», στο: Χαραμής, Π. (επιμ.): ΜΜΕ και ρατσισμός. Βιβλίο της καθηγήτριας – του καθηγητή, Κέντρο Μελετών και Τεκμηρίωσης (ΚΕ.ΜΕ.ΤΕ.) της ΟΛΜΕ. Αθήνα.
- Χαραμής, Π. (επιμ.) (2004) ΜΜΕ και ρατσισμός. Βιβλίο της καθηγήτριας - του καθηγητή, Κέντρο Μελετών και Τεκμηρίωσης (ΚΕ.ΜΕ.ΤΕ.) της ΟΛΜΕ. Αθήνα.
- Χαραμής, Π. (επιμ.) (2006) Μετανάστευση και σχολείο. Ερευνητικές προσεγγίσεις, Αθήνα: Ταξιδευτής.

- Χατζηδήμος, Δ. (επιμ.) (2005) Το σχολείο στην κοινωνία της πληροφορίας και της πολυπολιτισμικότητας: Πρακτικά του ΙΑ' διεθνούς συνεδρίου της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδας στη Ρόδο. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη.
- Χοντολίδου, Ελ. (2003) Ταυτότητες και λογοτεχνία στο σχολείο, στη σειρά «Κλειδιά και Αντικλειδιά». Αθήνα.
- Χριστοπούλου, Ε. - Ταυρίδου, Π. - Μπαρόν Δ. - Ρήγα, Β. - Αναγνωστοπούλου, Λ. (2004) Μαζί: παιδαγωγοί και γονείς στο διαπολιτισμικό σχολείο. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Χρυσουλάκης, Φώτιος(2004) Σχέδιο εργασίας διαπολιτισμικού περιεχομένου και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών: "Οι μετανάστες στην ελληνική κοινωνία» Μεταπτυχιακή εργασία, Πανεπιστήμιο Αθηνών, ΠΤΔΕ, Αθήνα.